

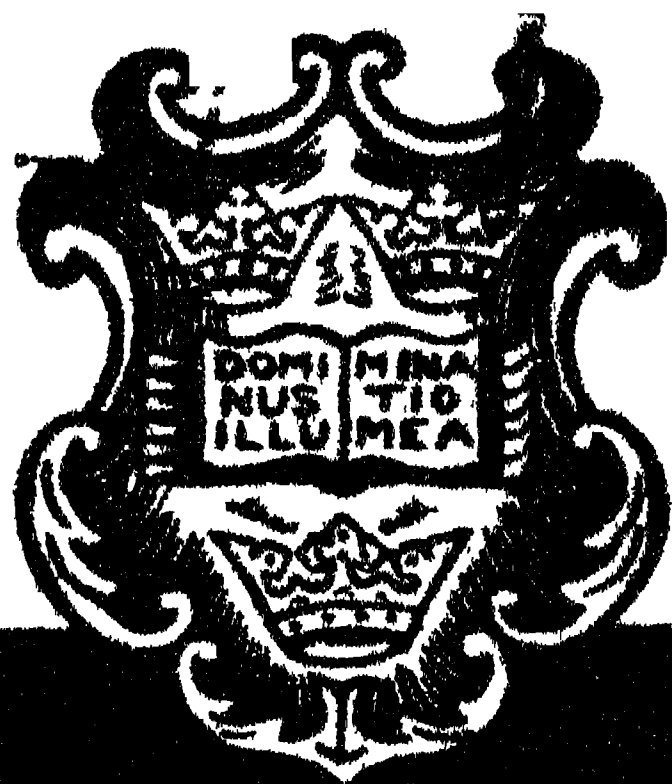
હિટલરનું પુસ્તક

‘મેઇન કામ્ફ’

(મારો પરિશ્રમ)

લેખક

આર. સી. કે. એન્સેલર

દુનિયાના બનાવો સંબંધી

ગ્રાંડગ્રાંડની પુસ્તકાલયો

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
[ગુજરાતી કૉપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૨૭૮૦ કિંમત

ગ્રંથનામ મેઈન ડ્રાફ્ટ

વર્ગિક નં. ૪૫ : ૨૪૫૮૬ હિ

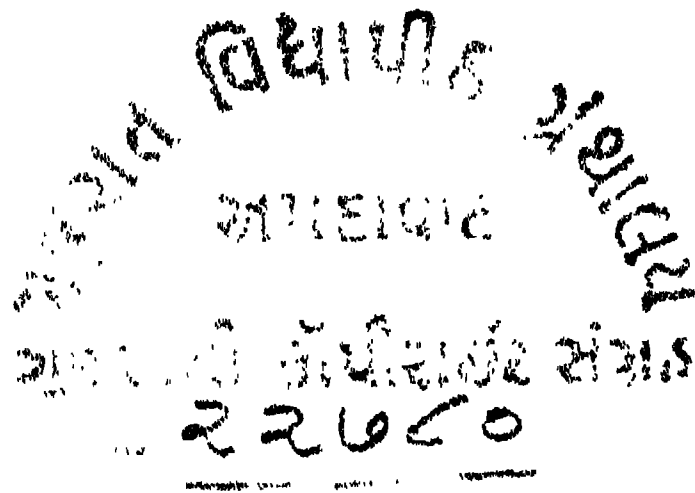
હિટલરના પુસ્તક
'મેઈન કામ્ફ'
માં
હિટલરનું આત્મદર્શન

લેખક
આર. સી. કે. એન્સોર

ઑક્સફર્ડ યુનિવર્સિટી પ્રેસ
મુંબઈ કલકત્તા મદ્રાસ

આ પુસ્તિકામાં મી. આર. સી. કે. એન્સોર 'મેઈન કામ્પ્' (મારો પરિશ્રમ) માં હર હિટલરની કાર્યનીતિના થતા દિગ્દર્શનનું તથા તેની કાર્યનીતિ કેટલી હદ સુધી અમલમાં મુકાઈ છે તેનું વર્ણન આપે છે, અને ભવિષ્યનો અંદાજ પણ બાંધે છે. હર હિટલરની જાત પરત્વેની માન્યતાને, 'લીબનસ રૉમ' અર્થાત વસવાટ-ક્ષેત્રના સિદ્ધાંતને, તથા બૃહત્ જર્મનીએ પચાવી પાડવાની જમીનોના વિસ્તારના પ્રમાણને તે વર્ણવે છે.

મી. એન્સોર ઓક્સફર્ડની કાર્પસ ક્રિસ્ટી કોલેજના ફેલો, તથા ઇંગ્લેંડ ૧૮૭૦-૧૯૧૪ (ઓક્સફર્ડ હિસ્ટરી ઓફ પુસ્તક ૧૪ મું) ના કર્તા છે.

'MEIN KAMPF'
TRANSLATED INTO GUJARATI
FROM 'MEIN KAMPF' BY R. C. K. ENSOR
(OXFORD PAMPHLETS ON WORLD AFFAIRS)

પ્રથમ છાપ્યું ૧૯૪૦

ફરી છપાવી ૧૯૪૧

મુદ્રક : આર. એસ. ગુપ્તે, મુંબઈ વૈભવ પ્રેસ, સેન્ટ્રલર્સ્ટ રોડ, ગિરગામ-મુંબાઈ.

પ્રકાશક : હંફ્રે મિલફોર્ડ, ઓક્સફર્ડ યુનિવર્સિટી પ્રેસ, નીકલ રોડ, મુંબાઈ.

‘ મેઈન કામ્ઝ ’

માં

હર હિટલરનું આત્મદર્શન

એ પુસ્તક આટલું સ્પષ્ટભાષી હોવાનું કારણ

જગતના મહાન કર્મવીરોમાંના થોડાએજ પોતાના કાર્યોને પ્રેરનાર સિદ્ધાંતો અને આશયોની જાહેરાત અગાઉથી, અને એટલેક હિટલરના જેટલી સ્પષ્ટતાથી કરી હશે. એક સામુદાયિક આંદોલનની રચના છેક તળીએથી માંડીને કરવામાં એને પોતાના અનુયાયીઓ સાથે અસામાન્ય પ્રમાણમાં સ્પષ્ટભાષી થવું પડ્યું હતું. ભવિષ્યમાં પ્રખ્યાત નેશનાલીસ્ટ સોશીયાલીસ્ટ પક્ષ થવાને સરજાયેલી એક નાનકડી સંસ્થામાં ગયા યુરોપીય મહાયુદ્ધ પછી એ જોડાયો, ત્યારથીજ એણે તો બહુ આગળ સુધી નજર દોડાવી હતી. અને તેનો ધરિદો માત્ર એવી એક સામાન્ય રાજદ્વારી ટોળી સ્થાપવાનો ન હતો કે જેથી બીજી તેવી ટોળીઓની સાથે તે પણ બાંધછોડની રમત રમ્યા કરે. પરંતુ તેનો ધરિદો હતો એક એવો ક્રાંતિકારી સમૂહ જમાવવાનો, કે જે રાષ્ટ્રભૂમિને સાફસૂક કરીને તેમાંથી બીજા બધા પક્ષોને ખરતા કરી નાખે. આ પ્રકારનું સંપૂર્ણ પરિવર્તન પણ હર હિટલરનું ધ્યેય બનવા માટે પુરતું ન હતું. એને માત્ર સત્તાના શોખ ખાતર સત્તા સંપાદન કરવાની લાલસા ન હતી. બલકે જર્મન રાષ્ટ્રને ઉન્નતિના રાહે ઝુકાવવાની પોતાને જેમાંથી શક્તિ પ્રાપ્ત થાય એ પ્રકારની રાષ્ટ્રીય કાર્યનીતિના આગામી પ્રવાહને બળવાન બનાવવા માટે એને સત્તા મેળવવાની વધારે આવશ્યકતા હતી. હર હિટલર ‘ નેક્રહિલ ’ છે એવું કોઈ કોઈના તરફથી જે કહેવામાં આવે છે, તે આવા અર્થમાં; અને આ અર્થમાં એ કથન સાચું પણ છે.

પણ એનો રાહ એવો હતો કે જેમાં હાડમારી સહન કરવાની, અત્યંત કષ્ટ ઉઠાવવાની અને છેવટે એક મહાન યુદ્ધ પણ લડી લેવાની તેના દેશબાંધવોની તૈયારી હોવાની જરૂર રહેલી હતી. આવી કસોટીમાંથી ૬ કે ૮ કરોડ માનવીઓના જંગી સમુદાયને સફળતાપૂર્વક પાર ઉતારી લેવો, અને તે પણ અજ્ઞાનની દશામાં, એ કેમ કરીને બની શકે ? આ સફર પાર કરવાનીજ હોય, તો પછી પોતે શા માટે કૂચ કરે છે તેની ખબર કૂચ કરનારાઓને હોવીજ જોઈએ. એણે પોતાનો ઇરાદો તેમની સમક્ષ સ્પષ્ટ રીતે જાહેર કરવો જ જોઈએ; તેમ થાય તોજ જનસમૂહ તેના એ ઇરાદાને અપનાવી શકે. તેમને માત્ર એક સામાન્ય રાજદ્વારી કાર્યક્રમની લાલચ આપવાથી કામ ન સરે. તેમની સમક્ષ દુનિયાને નીરખવા માટેનો તદ્દન અવનવો દષ્ટિકાણ એણે રજૂ કરવો જોઈએ. એટલે કે માનવજીવનને તથા રાષ્ટ્રીય કાર્યનીતિને તદ્દન નવો અર્થ એણે આરોપવો જોઈએ.

એની રચનાની વિશિષ્ટતાઓ

એ ‘દુનિયાને નીરખવાના દષ્ટિકાણ’નું પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપ તે ‘મેઈન કામ્ઝ’. એ પુસ્તકમાં પદ્ધતિપુરઃસરનું વિષયનિરૂપણ નથી. એ બે અલગ વિભાગોમાં લખાયલું છે, પહેલો ભાગ ૧૯૨૪ માં લખાયો હતો, કે જે સમયે ૧૯૨૩ ની સાલના નવેમ્બર મહીનાની ૯ મી તારીખે થયેલા મ્યુનીકવાળા નિષ્ફળ બળવામાં લીધેલા ભાગ બદલ તે કિલ્લામાં નજર-કેદની સજા ભોગવતો હતો. અને બીજો ભાગ એણે છૂટો થયા પછી લખ્યો હતો અને તેના છેલ્લા પાના ઉપર ૧૯૨૬ ના નવેમ્બર ૨ ની તારીખ લખેલી છે. અનેક અને નાનાવિધ વાનીઓના ખિચડા જેવા એ પુસ્તકમાં ઘણું આત્મવૃત્તાંત, પુષ્કળ વાદ, સારી પેઠે (ઘણું ખરું ખોટો) ઇતિહાસ અને ખૂબ (ઘણું ખરું ગાળાયુક્ત) દલીલબાજી ભરેલાં છે. યુવાવસ્થામાં જે જરા પણ ઉંચી કેળવણી પ્રાપ્ત કરી શક્યું ન હોય છતાં જેનો પ્રભાવ પડતો હોય, એવા ભેજની સ્પષ્ટ છાપ તેમાં દેખાઈ આવે છે. આગળ જતાં પુખ્ત વયે પહોંચીને હર હિટલરે દલીલો અને વક્તાબાજીઓ કર્યા ઉપરાંત બેશક પુષ્કળ વાંચ્યું પણ છે. પરંતુ એને બુદ્ધિની ધોરણસરની તાલીમ નથી મળી. પોતાની પાસે પડેલાં સાધનોને રીતસર ગોઠવવાની એની નજરે ચઢી આવે એવી અશક્તિમાં તેની એ ખામી

હિટલર પોતાના પ્રતિપક્ષીઓ પાસેથી શું શીખ્યો ૩

બરાબર દેખાઈ આવે છે. અગાઉ ખુલાં સ્થળોમાં ભાષણો કરવાનું એનું કામ હતું; અને તેવા પ્રકારના માણસો કરે છે તેમ, એ એક વિષય ઉપરથી બીજા ઉપર સહસા ઠેકડા મારે છે. એનું લખાણ વિષયાંતર અને પિષ્ટપેશણથી ભરેલું છે. અને જો કે અમુક વિષયોને અમુક ચોક્કસ પ્રકરણોમાં ગોઠવવાનો થોડો દેખાવ તો એણે જરૂર કર્યો છે, તો પણ એકંદર રીતે એમ કહેવું સાચું છે કે લગભગ ગમે તે પાના ઉપર ગમે તે વિષય અચાનક ફૂટી નિકળે, તો તેમાં નવાઈ પામવા જેવું નથી. આ ખામીને લીધે એ પુસ્તક વાંચનારને ગોટાળે ચઢાવે છે. અને થોડું ઘણું પણ પરીણામ લાવે તેવું એ ગ્રંથનું વાચન પરદેશીઓ આટલી જૂજ સંખ્યામાં કરી શક્યા છે, એ ઘટનાનો ખુલાસો પણ એ ખામીમાં મળી આવે છે. અને તેમ છતાં પુસ્તકનો સાચો જ પ્રભાવ પડે છે કેમકે એના લખાણની કર્કશ, કડક અને કાંટા જેવી ખુંચતી શૈલીને લીધે સામર્થ્યનો અમુક જાતનો આભાસ થાય છે, અને જો કે તેનામાં ક્રમ પ્રમાણની તર્ક પરંપરા નથી તો પણ, તેનામાં તર્કશક્તિની હાજરી જોઈએ તેટલા પ્રમાણમાં અવશ્ય છે. એના જુદા જુદા વિષયો જરૂર સુસંગત રહે છે, અને એ બધા વિષયોની વિશાળ ક્ષેત્રને આવરી લેતી છતાં સુસંગત દલિલોની પરંપરા રજુ કરતી સળંગ જાળગુંથણી તે રચે છે.

હિટલર પોતાના પ્રતિપક્ષીઓ પાસેથી શું શીખ્યો

આ બાબતમાં પરદેશી વાચકને નડતી બીજી મુસિબત એ છે કે, જે માહિતી સામાન્ય રીતે એને નથી હોતી તેની ગેરહાજરીમાં તે એ પુસ્તકના આત્મવૃત્તાંતવાળા ભાગમાં રહેલા રસની કદર કરવાની સ્થિતિમાં નથી હોતો. અને હકીકત એવી છે કે તેવી કદર થવાની ખાસ જરૂર છે. હિટલર પોતે ફ્રાંક પાડીને કહે છે કે એના ચિત્તના આખા વિકાસની ચાવી એને વિયેનામાં મહાયુદ્ધ પહેલાં થયેલા અનુભવમાં રહેલી છે. અને એ વસ્તુ નિદાન તેના માનસના ભાવનાવશતાના પાસા પુરતી સ્પષ્ટ છે, કે એને હેબ્સબર્ગ વંશ, એક જાત, સામ્યવાદીઓ અને પાર્લામેન્ટની ઢળની લોક પ્રતિનિધાનવાળી સંસ્થાઓ પરત્વે પ્રેરતા બધા ધિક્કારના આવેશોની પ્રાપ્તિ એને એ અનુભવોમાંથી થઈ હતી. એ આપણને કહે છે, કે પોતે આગળ જતાં જેને પ્રથમ રાષ્ટ્રીય અને પછીથી આંતર્દેશીય હેતુઓ માટે અપનાવીને

પાછળથી વ્યવસ્થિત રૂપમાં મુક્યા, તે ત્રાસ અને ગુંડાગીરીના પ્રકારો વિચેનાવાળા સામ્યવાદીઓની વર્તણૂંકના નિરીક્ષણમાંથીજ શીખ્યો હતો. એ લોકોની કાર્યપદ્ધતિના રસપ્રદ ખ્યાનમાંથી એ અવતરણો આપણે લઈએ. પહેલું નીચે પ્રમાણે છે:

‘સામાન્ય આમ સમાજના ચિત્તમાં સંશયઘ્રસ્તતાને અગર નિર્બળતાને મચક આપવાની વૃત્તિ નથી હોતી. જેમ એક સ્ત્રીના અંતરની લાગણીઓ ઉપર તર્કનો કોઈ સિદ્ધાંત અસર કરે તેના કરતાં, તેના પોતાનામાં જેની ખોટ હોઈ એવી ખોટની પૂર્તિ રૂપ બળ માટેની અસ્પષ્ટ અને ભાવનાજન્ય આકાંક્ષા વધારે અસર કરે છે, અને એવી અસરથી વ્યાપ્ત થઈને તે એક નિર્બળ મનુષ્ય ઉપર હકુમત કરવા કરતાં એક સમર્થ પુરુષને શરણે જવાનું વધારે પસંદ કરે છે, તેવું જ આમ જનતાનું પણ છે. તેને અરજ-વિનંતિ સાંભળવા કરતાં પ્રબળ હકુમતને આધીન થવું વધારે ગમે છે; અને પસંદગી કરવાની ઉદાર છૂટ આપે તેવાં ધોરણ કરતાં બીજા કોઈની હરીફાઈને ન સાંખે એવા અસહિષ્ણુ ધોરણમાં તેના ચિત્તને પોતાની વધારે સલામતી લાગે છે. પસંદગીની છૂટ જેમાં હોય તેવી વસ્તુસ્થિતિ જોડે કેમ કામ લેવું તેની એને સમજ નથી પડતી, અને તેથી તેને છેતરાવાનો ભાસ થાય છે. એમના ચિત્ત ઉપર નફ્ટ દાદાગીરી કરવામાં આવે અને તેમની મનુષ્યોચિત સ્વતંત્રતાઓ ઉપર હિંસક જખરદસ્તી ગુજારવામાં આવે, તો તેમને એવી વર્તણૂંકના જીવમીપણાનો ખ્યાલ પણ નથી હોતો; અને એ આખા સિદ્ધાંતના ખોટાપણાનું તો તેમને તેથી પણ ઓછું ભાન હોય છે. તેઓ દેખે છે માત્ર નિર્દય બળજબરી, અને તેના સપાટાની નિશ્ચયપૂર્વકની કૂરતા; અને અંતે તેઓ હુમેશાં એને તાબે થાય છે.’

(૧૮૧ મી જર્મન આવૃત્તી, પાનું ૪૪)

આ લખાણમાં આમ સમાજની મનોદશાનું જે દર્શન થાય છે તે આઉનીંગની નીચેની પંક્તીમાં દર્શાવેલા ચિત્રને મળતું આવે છે:

‘અહો ! ટોળાંને તો બળાત્કારનુંજ શાસન જોઈએ—

જમણા બાહુની દંડાબાજી, જીભની જેહાંગીરી;

માનવી ભવિષ્યભાષુની અવગણના કરવાની કદીયે હામ ભીડતો નથી.’

હર હિટલરે કદી પણ ભવિષ્યભાષુની અવગણના નથી કરી. કોઈ પણ શાસકે પોતાના સિદ્ધાંત તેમજ વર્તનની રચના ભોળી માનવ જાત સાથે ધાપ

મારીને કામ લેવાની નીતિ ઉપર કરેલી હોય, તો તે હિટલર છે. અને એની વિચિત્ર સ્પષ્ટભાષા એવી છે, કે એમાં તેમજ બીજી ઘણી બાબતોમાં, એની સત્તાના આ ભયંકર બેદને તેના ભોળા શિકારથી છુપાવવાને બદલે તેમની સામે તેનું ખાસ પ્રદર્શન કરવામાં આવે છે.

બીજું ટાંચણ નીચે પ્રમાણે છે. સોશીયલ ડીમોક્રેટોની કાર્યપદ્ધતિનું એ વર્ણન કરે છે અને બતાવે છે કે કેવી રીતે તેઓ

‘ તેમને વધારેમાં વધારે વસમો લાગતો હોય તેવા હરીફની પસંદગી કરી લેતા, અને ઇશારો મળે કે તરત જૂઠાણાં અને નિંદાની રીતસરની તોપબાજી એના ઉપર છોડી મુકતા. સામાપક્ષનું મનોબળ અંતે તુટી પડે, અને કંઈક શાંતિ મળવા ખાતર એ નિંદાના શિકારનો તે ભોગ આપેલાં સુધી એ ક્રમ તેઓ ચાલુ રાખતા.

‘ પરંતુ એ મુખાંચોને કદી પણ શાંતી મળતી ન હોતી !

‘ એનો એ ક્રમ ફરીફરીને ચાલુ રાખ્યા કરવો; અને હડકાયા કુતરાનો ભય એવો પ્રબળ હોય છે કે તેના માનસિક ભ્રમથી પણ પક્ષાઘાત જેવી અસર થઈ જાય છે. ’ (એજ પુસ્તકનું પાનું ૪૫)

હર હિટલરે પ્રથમ આંતરિક જર્મન રાજકારણમાં અને પાછળથી આંતરદેશીય ક્ષેત્રમાં—શુશનીગ અને બેનીસ જેવા પુરૂષોના દાખલામાં બન્યું છે તેમ—પોતાના પ્રતિસ્પર્ધીઓ સાથે જે રીતે ક્રમ લીધું છે તેનું આથી વધારે સાફ વર્ણન બીજું ભાગ્યેજ હોઈ શકે. પોતે જે જોયું હતું તેની નકલ કરવાનો પોતે કેવી રીતે નિશ્ચય કર્યો, અને ગુરુ કરતાં પોતે સવાયો ચેલો થવાની એને પોતાને કેવી ખાતરી હતી, તેનું એ પોતાના પુસ્તકમાં સાવ નિખાલસ રીતે બ્યાન કરે છે.

ખુલ્લી બાજી

‘ મેઈન કામ્ફ ’ નું વાચન, તેના મહત્વના પ્રમાણમાં હોવું જોઈએ તેના કરતાં જર્મનીની બહાર ઘણું ઓછું છે તેનાં કારણોમાં, આપણે ઉપર નોંધી ગયા તે નડતરો ઉપરાંત એ પણ છે કે એ પુસ્તકનો કોપીરાઈટ લેખકનો હોઈને તે છેક હમણાં સુધી અંગ્રેજીમાં એ પુસ્તકની એવી કોઈપણ આવૃત્તિ છાપવાની પરવાનગી આપવાની ના પાડતો હતો કે જેમાંથી અમુક ભાગ પડતો મુકવામાં આવ્યો ન હોય, અને જે ખોટી માહિતી આપતી ન હોય. છેક હમણાં સુધી

એ પુસ્તકના લખાણ સંબંધે બ્રિટીશ વર્તમાનપત્રો અને બ્રિટીશ મુત્સદીઓ કેટલી હદ સુધીનું પોતાનું અજ્ઞાન જાહેર કરતાં હતાં એ જોઈને એ પુસ્તકના જાણકારને તો નવાઈજ લાગે. પત્રો રમવામાં જાણે એક ખેલાડીને કેઈ કારણુ-સર પોતાનો હાથ ખુલ્લો કરીને બતાવવાની ફરજ પડી હોય, અને તે છતાં બીજા રમનારાને એ પાના તરફ નજર કરવાની પણ આજ્ઞા હોય એના જેવી આ સ્થિતિ હતી. અને ખૂબી તો એ છે કે હિટલર પોતે છતાં કરી મુકેલાં પાનાંજ ઉતરવાનો હતો, અને ૧૯૩૩ ની સાલથી માંડીને એજ પાનાં એ રમેલો છે.

હર હિટલરની જાતજાહેરાતનું સાંગોપાંગ નિરીક્ષણ એક પત્રિકામાં નજ સમાવી શકાય. એની ટુંકી મર્યાદામાં તો બહુ બહુતો ‘ દુનીયાને નિરખવા ’ ની તેની સામાન્ય રીતની રુપરેખા રજુ કરીએ; ને પછી ‘ મેઈન કામ્ફ ’ રાજકારણના ક્ષેત્રમાં, અને ખાસ કરીને પરદેશોને લગતી રાજનીતિના સંબંધમાં એ રીતને જે જે સ્થળોએ લાગુ પાડે છે તેની જરા વધારે વિગતવાર સમજુત આપીએ. જર્મનેતર વાચક માટે એ પુસ્તકનું ખાસ મહત્વ એટલા પુરતું હોય એ સ્વાભાવિક છે.

જાત વિષેની હિટલરની ધુન

હર હિટલર જાત વિષેના અમુક મંતવ્યથી પોતાના પુસ્તકનો આરંભ કરે છે. એ મંતવ્ય એણે બીજા પાસેથી ઉપાજ્યું છે અને એ મોટે ભાગે ખોટું પણ છે. પરંતુ તેને માટેનો એનો મતાગ્રહ ઝનૂતભર્યો છે. એ મંતવ્ય પ્રમાણે, માનવજાત અનેક અને વિવિધ જાતોની બનેલી છે; પરંતુ આધ્યાત્મિક, કલાત્મક, આર્થિક અગર બીજા બધા પ્રકારની તેને પ્રાપ્ત થયેલી પ્રગતિ અને ઉચ્ચ કક્ષા આપીએ તેમાંની માત્ર એકજ જાતને આભારી છે—તે જાત, તે આર્ય અગર તો ‘ નોર્ડિક ’—(ઉત્તર યુરોપીય). આ જાતે માનવવૃત્તિહાસમાં અમુક ચોક્કસ ભૂમિકા અગણિત વાર ફરી ફરીને ભજવી છે. એ જાતના મનુષ્યોએ બીજાં કરતાં વધારે પ્રબળ એવી પોતાની કુદરતી લાયકાતના જોરે કરીને, અનાર્ય ભૂમિઓના મોટ મોટા વિસ્તારો કબજે કરીને ત્યાંના અનાર્ય વતનીઓને પોતાના કાર્ય માટે તાબે કર્યા છે; અને તેમની પશુમજુરીના પાયા ઉપર સંસ્કૃતિની મહાન ધમારત એમણે ઉભી કરી છે. આ સંસ્કૃતિની ધમારતો વારાફરતી ઢળી પડી છે. એમ થવાનું થું

કારણ ? એનો અપાતો ઉત્તર છે—વર્ણસંકરતા. વિજેતા શાસકોના નાનાં સમુદ્ધે પોતાના શાસિતો સાથે લમ્પની સેળભેળ કરી મૂકી અને તેથી તેમના રક્તપ્રવાહમાં શાસકોનું લોહી લુપ્ત થઈ ગયું છે. પોતાના રક્તની શુદ્ધિનું સંરક્ષણ કરીનેજ એ જાત પોતે સ્થાપેલી સંસ્કૃતિને નિભાવી તેમજ તેનો વિસ્તાર વધારી શકે. તેનું કારણ એ, કે એ સંસ્કૃતિની ઉત્પત્તિ ખીજા કશાને નહીં પરંતુ કેવળ એ જાતમાં રહેલા વિશિષ્ટ ગુણોનેજ આભારી છે. તેથી આ જમાનામાં, જેની નસોમાં એ ઉચ્ચ જાતનું રક્ત વહી રહેલું છે એવી નોર્ડિક પ્રજાનું કર્તવ્ય થઈ પડે છે, કે તેણે પોતાના રક્તને નિર્ભેળ રાખવું, એવા શુદ્ધ રક્તમાંથી ઉત્પન્ન થતી પ્રજામાં પોતાની વિશિષ્ટ જાતના ગુણો દરેક રીતે વધારેમાં વધારે પ્રમાણમાં વિકસાવવા અને એમને ધરતીની આખી સપાટી ઉપર સર્વત્ર અને તેટલી સજડ રીતે વસાવી દેવા. એવી પ્રજાનો એ પ્રમાણનો વિસ્તાર તેમજ તેનું વર્ચસ્વ, માત્ર તેના પોતાના જ નહીં પરંતુ બાકીની આખી માનવજાતના હિત માટે પણ હિતજનક છે. કારણ કે માનવજાતને પ્રગતિ અને સભ્યતા પ્રાપ્ત કરવાનું એ સિવાય ખીજું કોઈપણ સાધન મળવાની આશા વ્યર્થ છે.

હવે જો એવો સવાલ પુછવામાં આવે કે વર્તમાન સમયની કઈ પ્રજાઓ આ વંશપરંપરાગત ઉતરી આવેલા કર્તવ્ય અને અધિકારની સ્થિતિ પોતે ભોગવતી હોવાનું માને છે ? તો તેના ઉત્તરમાં સૌથી આગળ અને મોખરાનું નામ આવે જર્મનોનું. જર્મન મહાન સર્વશ્રેષ્ઠ નોર્ડિક રાજસત્તા છે. એની સાથે સરખામણીનો દાવો કરી શકે એવી ખીજી એક માત્ર મોટી યુરોપીય પ્રજા હોય તો તે બ્રિટીશ છે. યુરોપની બહાર વિશાળ વિસ્તારવાળા પ્રદેશોમાં મોટે ભાગે નોર્ડિક ગણાય તેવી જાતની પ્રજાને વસાવી દેવામાં ભૂતકાળમાં બ્રિટીશ લોકો સાધેલી સફળતા માટે હિટલર હંમેશાં તેના તરફ માનની લાગણી ધરાવે છે. પરંતુ જર્મનીના મુખ્ય પડોશીઓમાંથી કોઈનાયે સંબંધમાં એવા અધકચરા ગુણની પણ હસ્તી એના ગ્રંથમાં કબુલ કરવામાં આવતી નથી. તેમાં લખ્યા મુજબ ફ્રેંચ લોકની તો હંમેશાં સાવ સેળભેળવાળી જાત રહેલી છે, અને ‘મેઈન કામ્ફ’ ના અભિપ્રાય પ્રમાણે ફ્રાન્સ વર્ણસંકર સામ્રાજ્ય થઈ જવાના રાહ પર જાય છે. સ્લાવ જાત વિષે તેનો એવો મત છે, કે ગમે તે પ્રકારની પણ બધી જ સ્લાવ પ્રજાઓ માનવજાતની ઉતરતી કક્ષાની છે. જર્મનોની સરખામણીમાં એમને કશાજ નૈતિક હક્કદાવા નથી. અને કોઈ જર્મન

રાજકર્તા સ્લાવ દેશને જીતીને તેમાં જર્મનોને વસાવવા માટે સ્લાવ લોક પાસેથી એને ખુંચવી લે, તો એવા કાર્યને દેશભક્તિનુંજ નહીં પરંતુ ઉચ્ચ પ્રકારની નૈતિક લાયકાતવાળું પણુ સમજવું. કેમકે ઉચ્ચ જાતના વસવાટનું ક્ષેત્ર જેને જર્મન ભાષામાં લિખનસાઉમ અર્થાત્ ફેલાવાનો અવકાશ કહે છે તેનો વિસ્તાર વધે, તેમાં સમસ્ત માનવજાતનું હિત સમાયેલું છે. એજ સિદ્ધાંતના અમલનું સ્વાભાવિક પરંતુ અણુધાર્યું પાસું એ છે, કે તાબેદાર સ્લાવ જાતનું જર્મનીકરણ કરવું અયોગ્ય છે. એ લોક પાસે જર્મન ભાષા બોલાવવાનો પ્રયત્ન કરનાર સમ્રાટ બીજા જેસફ જેવા હેબ્સબર્ગ વંશના રાજકર્તાઓની રાજનીતિને હર હિટલર વખોડે છે. કારણ એને મન અત્યંત મહત્વની વસ્તુ જાત છે, ભાષા નહિ. અને જર્મન ભાષા જેને બોલતાં આવડતી હોય એવો સ્લાવ જાતનો કેઈ શખ્સ હોય તો તેને જર્મન રક્તવિશુદ્ધિ માટે જોખમકારક સમજવો એવો એનો અભિપ્રાય છે.*

આ પ્રમાણે દુનિયાનું એકંદર જે ચિત્ર એ ગ્રંથમાં આલેખવામાં આવ્યું છે, તે એક બળવાન સર્જક પ્રજાની તથા એ બળવાન પ્રજાએ ધડવા ધારેલા ઘાટ માટેના મીણ સમી અનેક નિર્જળ અને કસ વગરની પ્રજાઓની હસ્તીનું છે. પરંતુ એક એવી વાત રહી જાય છે કે જેનો હિસાબ કરવો બાકી છે. એની અવગુણો નકારાત્મક નહીં પરંતુ સંગીન છે. પ્રજાઓમાં એનું સ્થાન સેતાન જેવું છે. એ સજીવ અને હુમલાખોર છે, અને પોતાને લીખનસાઉમ જેવું કશું નથી, પરંતુ એ અન્ય પ્રજાઓનાં જીવનક્ષેત્રોને ભોગે જીવે છે. અરે, ખુદ નોર્ડિકજાતની ખાસ ભૂમિમાં પણુ એ પગપેસારો કરે છે. જીવનના જે ક્ષેત્રને એ અડે છે, તેને એ ઝેર કરે છે, ભ્રષ્ટ્ર કરે છે, નિર્જીવ કરે છે. એ જાત તે યહૂદીઓની. હર હિટલરને મન યહૂદી અને સ્લાવ વચ્ચેના ફરક એ છે કે

---

* હિટલરના પુસ્તકમાં જે જૂજ મોટા વિસંવાદો છે તેમાંનો એક એ છે કે એ બાબતમાં એ હેબ્સબર્ગ વંશજોની નિંદા કરે છે. તે છતાં તે સાથે બાદશાહ ફ્રાન્સીસ જેસફના વખતમાં સ્લાવ લોકોને ગદ્ગદામાં આવેલી ભાષાઓને લગતા બેડેની હુકમોની અને બીજી છુટછાટોને પણુ એ સખ્ત રીતે ઝાટકી નાખે છે. પરંતુ બીજી બાબતોમાં જેવામાં આવે છે તેમ હેબ્સબર્ગ વંશ પ્રત્યેના તેના ઝનૂની ધિક્કારના સંબંધમાં પણુ એ પૂર્વગ્રહના આંધળા પૂરમાં તણાઈ જાય છે. અને મહાયુદ્ધ પહેલાં વીચેનામાં જર્મન સર્વોપરિતાના આંદોલનના અનુયાયી તરીકે જીવાનીમાં એણે પોતે કરેલ પ્રવૃત્તિઓમાંથી જ એના એ પૂર્વગ્રહનો ઉદ્ભવ થયો હતો.

સ્થાવ લોકોને જે પુરતા પ્રમાણમાં ગુલામીની દશામાં દાખેલા રાખવામાં આવે તો તે નોર્ડિક જીવનક્ષેત્રને વિકસાવવાના કાર્યમાં ખાસ્સી રીતે ઉપયોગી થઈ શકે. પણ યહૂદીઓની તો કોઈ પણ રુપે બરદાસ્ત થઈ શકેજ નહી. એમની સાથે કામ લેવાની એકજ રીત છે. તે એમનો સમૂહો નાશ કરવાની.

મહાયુદ્ધ પછીના જર્મનીને આ વસ્તુ માફક આવવાનાં કારણ

આ મંતવ્યોનો સર્જક હર હિટલર પોતે નહતો. એ બીજા પાસેથી બધું શીખ્યો હતો. પણ મહત્વની વાત હિટલરને એ મંતવ્યો ક્યાંથી મળ્યાં એ નહી, પરંતુ કેવી રીતે તે એ મંતવ્યોને માને છે એ છે. એક વખત જે અંગત અગર સ્થાનિક જનૂનની વસ્તુ હતી તેને એણે અપનાવી લીધી, અને બધાથી વધારેમાં વધારે બળવાન યુરોપીય રાજસત્તાની રાજનીતિને પોષણ આપનાર જીવનઝરાનું એને રૂપ આપ્યું. આ પ્રવૃત્તિમાં સંજોગોની એને કુમક મળી ગઈ. બીજાઓની આંખે જેતાં એનો જાતવાદ કિલષ્ટ લાગે ખરો, પણ મહાયુદ્ધ પછી જર્મન પ્રજાની અભિરુચીને એ વસ્તુ ખૂબ માફક આવે એવી હતી. યહૂદીઓ વિરુદ્ધના પ્રચારના પ્રસંગાનુસાર થયેલા ઉપયોગોનું બ્યાન કરવાની અહિં ભાગ્યેજ જરૂર હોય. જર્મનીને લશ્કરી શિક્ષત ખાવી પડી; એવી હાર ખાવાની એને ટેવ નથી. વળી એ લડાઈ પછી નફાખોરી, સદ્વાખોરી અને જે ત્રાસદાયક આર્થિક પાયમાલીના માર તેને સહન કરવા પડ્યા હતા. એ જે આર્થિક આફતોમાંની એક રૂર પ્રદેશના કબજાને લગતા પ્રસંગ દરમ્યાન ઉપસ્થિત થઈ હતી. અને બીજી ૧૯૩૯ ના નવેમ્બરથી મંડાઈ હતી. આ બન્ને પ્રસંગોમાંના દરેકનો વાંક ઢોળવા માટે કોઈ હોળીનું નારીયેળ મળી શકે, તોજ એના ધવાયેલા જીવને શાંતિ થાય, ને એનો આત્મસંતોષ ફરી પાછો ઠરીઠામ થવા પામે. એ ભાગ ભજવવા માટે હર હિટલરે સફળતા પૂર્વક યહૂદીઓનો ઉપયોગ કર્યો હતો. એમને ગુનેગાર ઠરાવવા માટે ગમે તેવાં વાહિયાતમાં વાહિયાત જૂઠાણાં પણ આવકારપાત્ર થઈ પડતાં. એનું પરીણામ એ આવ્યું કે યહૂદીનિષેધની ભાવનાને નૈતિક કર્તવ્યનું રૂપ મળ્યું. અને એ કર્તવ્ય એને માટે એવું ઉગ્ર થઈ પડ્યું કે ૧૯૩૮ ના નવેમ્બર મહીનાની કતલો વખતે બન્યું હતું તેમ, પરદેશોના અભિપ્રાય ઉપર તેની થતી અસરના પ્રત્યાઘાતનો પણ તેને મન કશોજ હિસાબ રહ્યો નથી.

પરંતુ એકંદર રીતે જોતાં દુનિયાને નીરખવાની હિટલરની રીતને માટે એના યહૂદીદમનના ધર્મ કરતાં વધારે મહત્વનો ધર્મ તો જર્મન જાતનો જગતમાં ફેલાવો કરવાનો છે. અને આ બાબતમાં પણ એને માટે ભુમિકા તૈયાર કરેલી પડી હતી. બધા જર્મનો હજી પણ માને છે કે પોતાની જાત બીજા બધા કરતાં વધારે ઐશ્વર્યની કુદરતી બક્ષીસોથી નવાજાયેલી, અને વાસ્તવમાં સમગ્ર માનવજાતના શિરમોર જેવી શ્રેષ્ઠ છે. આ માન્યતા તેઓ ધણા સમયથી સેવતા આવેલા છે. એ પ્રકારનો અહંભાવ બીજા કોઈ પણ પ્રજામાં જોવામાં આવેલો નથી. ફ્રેંચ, બ્રિટીશ અને અમેરીકન લોકોની વાત કરીએ, તો તેમાંની પ્રત્યેક પ્રજા અલબત્ત એવો દાવો કરે છે જ કે અમારી કારકીર્દીની મહત્તાનો જગતમાં અન્ય કોઈથી મુકાબલો થઈ શકે તેમ નથી. અને એવું વિધાન પુરવાર કરવા માટે તેઓ ઇતિહાસને મારી મચડીને તેનો પણ ઉપયોગ કરવા તૈયાર હોય છે. પણ એ લોકો એવો દાવો કરતા કદી જોવામાં નથી આવ્યા, કે અમારી કોઈ ખાસ અને અનોખી જાત છે, અને જગતના માનવસમૂહનાં બીજાં બધાં અંગો કરતાં અમારી એ જાત વધારે ચઢીચાલી છે. પરંતુ જર્મનો એવું બરાબર માને છે. આવી માન્યતા માટે કેટલાંક દેખીતાં કારણો પણ છે. ફ્રેંચ, બ્રિટીશ અને અમેરીકન લોકોને એકત્રિત કરનાર તત્વ રાજકીય સંગઠનનું એટલે કે રાષ્ટ્રત્વનું છે. પરંતુ બિસ્માર્કના સમય પહેલાં રાજકીય અર્થમાં જર્મનોનું રાષ્ટ્ર જેવું કશું હતું જ નહીં. અને ખુદ બિસ્માર્ક પણ જર્મનોના માંડ પોણા ભાગને એક ઝંડા નીચે એકત્ર કરી શક્યો હતો. આ કારણથી એ લોકો પોતાને એક રાષ્ટ્ર નહીં, પરંતુ એક એવી જાત તરીકે માને છે, કે જે યુરોપ ખંડમાં ઠેરઠેર જુદા જુદા દેશોમાં વેરાયલી પડેલી હોવા છતાં બધે જ નોખી પડી આવે છે, અને જ્યાં તે રહેતી હોય ત્યાંના લોકો કરતાં ચઢીચાલી જણાઈ આવે છે. અને એમનો આ ચઢીચાતાપણનો ખ્યાલ સાવ ખોટો પણ નથી. આખા મધ્ય અને પૂર્વ યુરોપમાં જર્મન લોક જ્યાં વસે છે ત્યાં તેઓ મહેનતુપણા, કરકસર, પ્રમાણિકતા અને પ્રગતિશીલપણના ગુણોથી આગળ તરી આવતા બધાને દેખાય છે; તેમનામાં વસ્ત્રોની તેમજ ધરની સ્વચ્છતા, રીતસરનું આરોગ્ય અને ભરીપૂરી નીશાળો દ્રષ્ટિગોચર થાય છે. આની સામે માત્ર એક સિવાયના બધા સ્લાવ લોકોનાં જીવન ધોરણ બહુ ઓછાં આગળ વધેલાં દેખાય છે, અને સામુદાયિક નજરે જોતાં એ લોક પછાત, અસ્વચ્છ અને અભણ દેખાય છે.

આ ફરકનાં કારણ ખરું જોતાં જાત પરત્વેનાં નથી; એમ જોવા જઈએ તો એ કારણો ઇતિહાસ, પુરાણપરંપરા, ધર્મ, આર્થિક સ્થિતિ અને બીજી બાબતો અંગેનાં વધારે પ્રમાણમાં હોઈ શકે. પરંતુ ગમે તેમ તોયે એ ફરક છે, એ ચોક્કસ છે. અને એ સ્થિતિને પરીણામે જર્મનીમાં જાત અભિમાન પ્રકટે તો એમાં નવાઈ જેવું નથી.

મહાયુદ્ધ પછી જર્મનીના પૂર્વ તરફના પ્રદેશોના સંબંધમાં કરવામાં આવેલી ગોઠવણો સામે એ દેશમાં આટલો ઉગ્ર રોષ પ્રગલ્ભ્યો તેનું કારણ એ છે. ઉદાર વિચારના જર્મનોને પણ લાગ્યું કે પોલ અને ચેક લોકને સ્વતંત્ર કરવા માટે જો તેમની હુકમત નીચે જર્મન લઘુમતિના સમૂહોને મૂકવાના હોય, તો એમની સ્વતંત્રતાનાં એવાં મૂલ્ય વધારે પડતાં આકરાં કહેવાય. કોઈ પરદેશી વિજેતા આવીને અમેરીકાના દક્ષિણસ્થ પ્રાંતોને હબ્સીઓની હુકમત નીચે ધકેલી મૂકે તો અમેરીકાનોને જેવું લાગે તેવી કેંક સ્થિતિ જર્મનોના ચિત્તની થઈ પડી હતી. તેથી હર હિટલરે પડકાર કર્યો કે જર્મનો શાસન કરવા સરજાયેલી જાત છે; અને મહાયુદ્ધ પછીનાં તહનામાંના દસ્તાવેજોએ તેમના કુદરતી હક્કઅધિકારની બેશરમ અવગણના કરી છે એમ કરીને તેનો ધનકાર કર્યો. તેમજ તેણે પોતાનો એવો ઇરાદો જાહેર કર્યો, કે બધા જર્મનોને એક જર્મન ઝંડાની છત્રછાયા નીચે એકત્રિત કરવામાં આવશે, ને જર્મનોના વસવાટ માટેના ક્ષેત્રને ખુબ જ બહોળું રૂપ આપવામાં આવશે. એના શ્રોતા તથા વાચકોના સમૂહમાંના ઘણાખરા અમુક અંશે તો તેના વિચારો સાથે જરૂર સહમત થયા હતા.

પરંતુ જર્મન લોકના વસવાટ-વિસ્તાર અર્થાત્ જીવનક્ષેત્ર (લીબન આઉમ) ના પ્રશ્નને ખાસ વધારે ધ્યાનથી તપાસવાની જરૂર છે. કારણ કે હર હિટલરની પરદેશોને લગતી રાજનીતિની ચાવી તેમાં રહેલી છે. એને લગતી ચર્ચા મુખ્યત્વે ભાગ ૧ લા ના ચોથા પ્રકરણમાં અને ભાગ ૨ ના ના ૧૩ મા તથા ૧૪ મા પ્રકરણમાં કરવામાં આવેલી છે, પરંતુ આખા પુસ્તકમાં ઠેર ઠેર બધેજ એ ચર્ચા ફૂટી નીકળતી જણાય છે.

હર હિટલર કહે છે કે કોઈ પણ લોકસમૂહને તંદુરસ્ત રીતે જીવવું હોય તો એને રહેવા માટે પુરતા વિસ્તારવાળું ક્ષેત્ર હોવું જોઈએ. બીજું, આપણે પાછળ જોઈ ગયા તેમ, પોતાની જનસંખ્યા ઝડપથી વધારવાનું નોર્ડીક જાતનું કર્તવ્ય છે, તેથી મહાન નોર્ડીક પ્રજા તરીકે જર્મનીને ભવિષ્યમાં ફાલવા પુલવા

માટે વધારાની પુખ્ત જગા મળવી જ જોઈએ. પણ વાસ્તવમાં આ બાબતમાં એની સ્થિતિ કેવી છે તે જોઈએ. આ પ્રશ્નનો ઉત્તર એ છે, કે તેની પાસે, ભવિષ્યની વાત તો ક્યાં રહી પરંતુ હાલ તુરતની જરૂરતો માટે પણ, જરાયે પુરતી જમીન નથી. હર હિટલરની ગણતરી પ્રમાણે જર્મનોની સંખ્યામાં દર વર્ષે ૬,૦૦,૦૦૦ નો વધારો થયા કરે છે.* આ હિસાબે, જો દુઃખ અને ભૂખના આગામી ભયનું નિવારણ કરવા માટે અગમચેતીના રાહે—રસ્તા શોધી રાખવામાં નહીં આવે, તે જર્મનીની પ્રજાને માથે આકૃત ઉતર્યા વગર રહેવાની નથી. આ સમસ્યાના ચાર ઉકેલ શક્ય જણાયા છે.

(૧) સંતતિનિયમન વડે જન્મોના પ્રમાણની મર્યાદા. આ વાત વિકાસના કાર્યક્રમથી સાવ વિસંગત હોઈ એનો સ્વીકાર ન થઈ શકે.

(૨) આંતરિક વસાહતની યોજના. આ જર્મન કથન છે. એનો અર્થ એવો થાય છે કે જમીનના નાના ટુકડાઓ ધારણ કરનારાઓના સમાજ રૂપે જર્મન પ્રજાની વ્યવસ્થા કરવાની નીતિ. હિટલર વાસ્તવિક રીતે કહે છે કે આ પદ્ધતિથી એ પ્રશ્નનો પુરતા પ્રમાણમાં નિકાલ થઈ શકે નહીં.

(૩) દેશમાં અલ્પારની સીમાઓ છોડીને તેનાથી આગળ વધવું અને નવો પ્રદેશ હાથ કરવો, કે જેથી વધારે સંખ્યામાં જર્મનોને જમીન વડે નિર્વાહ કરવાનો અવકાશ મળે.

(૪) નિકાસ માટે તૈયાર માલ બનાવવાનાં કારખાનામાં વધારો કે જેથી પરદેશો સાથેના વેપાર વડે વધારે સંખ્યામાં જર્મનો આજીવિકા મેળવી શકે.

ખરેખરી પસંદગી (૩) અને (૪) વચ્ચે રહેલી છે. ૧૮૭૦ ની સાલ પછીના અને મહાયુદ્ધ પહેલાંના જર્મનીના શાસકોએ (૪) ની એટલે કે નિકાસ માટે ઉદ્યોગો વધારવાની રીત પસંદ કરી હતી. હર હિટલર કહે છે કે એમણે (૩) ને એટલે કે વધારે વિસ્તારમાં ફેલાયેલી રાષ્ટ્રીય ભોંયમાંથી ખેતીની વધારે પેદાશો ઉત્પન્ન કરવાના માર્ગને પસંદગી આપવી જોઈતી હતી.

દુનિયાને ડારનારી સત્તાને વિશાળ નિવાસસ્થાનની જરૂર છે

નિકાસ માટેનો માલ ઉત્પન્ન કરવાનો ઉકેલ હર હિટલરને પસંદ નહી પડવાનું કારણ શું ?

* આ અંદાજ ઘણોજ વધારે પડતો છે.

એનાં કારણ મુખ્યત્વે ત્રણ છે. પહેલું એ કે એ પદ્ધતિમાં જર્મન લોકોને શહેરી અને શ્રમજીવી વર્ગમાં પલટાવી નાખવા પડે. હિટલર પોતે ગરીબ સ્થિતિનો ગામડીયો છોકરો હતો ને રોજી કમાવા માટે એને વીચેના જવાની ફરજ પડી હતી, તેથી એને એ બાબતનો ધિક્કાર છે. બીજું, એ પદ્ધતિને લીધે જર્મનીને જિંદગી પરદેશોની ચડતીપડતીઓને શરણે જઈ પડે કે જેની ઉચ્ચપાથલો ઉપર તેમનો કરોડ કાબુ ન હોઈ શકે. ત્રીજું, વધારે પડતો મર્યાદિત અને કેન્દ્રિત દેશ લડાઈના વખતમાં જોખમી સ્થિતિમાં આવી પડે. આ બાબત લખતી વખતે હિટલરને માત્ર વિમાની બોમ્બમારનો ખ્યાલ ન હતો. યુદ્ધની એ પદ્ધતિનો આગળ જતાં થયેલો વિકાસ એની દલીલને વધારે મજબુત બનાવે છે. તે વખતે એના કહેવાનો મુદ્દો એ હતો કે રશિયા અગર યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ જેવા વિશાળ વિસ્તારમાં પથરાયેલા દેશને પોતાની એ વિશાળતામાંથીજ બચાવની શક્તિ મળી રહે છે. દુનિયામાં પોતાનો એકઠો નોંધાવનારી સત્તાના વસવાટ માટેના ક્ષેત્રનું ઓછામાં ઓછું અમુક કદ આવશ્યક છેજ. અત્યારે, એટલે કે એ પુસ્તક લખાયું તે સમયે, જર્મની જગત ઉપર પ્રભાવ પાડનારી રાજસત્તા નથી. પરંતુ તેણે તેવી રાજસત્તા થવું જોઈએ. અને નહિ તો તેનો નાશ થવાનો. આ ક્ષેત્રવિસ્તાર કેવો હોય તેનો ખ્યાલ લેવો હોય, તો આપણને સોવીયેટ રશિયા અગર તો બ્રિટીશ સામ્રાજ્ય, કે પછી યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ, અથવા ચીન, અને છેવટે ફ્રેંચ મહારાજ્ય તરફ પણ નજર કરવાનું કહેવામાં આવે છે. એમાંના કોઈની પણ સરખામણીમાં જર્મનીનો અત્યારનો પ્રદેશ સાવ જૂદી કક્ષાનો લાગે છે. એનો વિસ્તાર વધારોજ જોઈએ. પણ તે કેવી રીતે ? દરીયાપારની વસાહતોથી એ હેતુ નહિ સરે કેમકે લાખોની સંખ્યામાં ગૌરાંગ ખેડુતોને વસાવવાને લાયકનું ત્યાં એકકે સ્થળ મળી શકે તેમ નથી. માટે જર્મનીના હાલના જીવનક્ષેત્રની પૂર્વ, મધ્ય અને પૂર્વ યુરોપના વિશાળ મેદાનમાં પડેલા ફળદ્રુપ ભૂમિના એવા અફાટ વિસ્તાર એને દેખાય છે કે જ્યાં હજી ઉતરતી કક્ષાના લોકોની માત્ર આછી વસતિ છે. આ પ્રદેશો એવા છે કે ખુશકી માર્ગે તેને પહોંચી શકાય, લશ્કર વડે એને જીતીને તાબે રાખી શકાય અને અત્યારના જર્મની સાથે તેને સળંગ સરહદવાળા એક ને અખંડ રાજ્યના રૂપમાં ગોઠવી શકાય. તેથી આ પ્રદેશોજ આ પ્રશ્નનો એક માત્ર અને સર્વગુણસંપન્ન ઉકેલ પુરો પાડે છે.

હળે જે ખેડવાનું, તે પ્રથમ તરવારે જીતવાનું

પણ એ કેમ કરીને હાથ લાગે ? હર હિટલર એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં સામે પ્રશ્ન પૂછે છે: જર્મનીની બે સરહદોરૂપી ઓસ્ટ્રીયા અને પૂર્વપ્રશીયા કેવી રીતે કબજે આવ્યા હતા ? અને પાછલા ઇતિહાસમાં જોઈએ તેટલે દૂર સુધી નજર નાખીશું તો પુછવું પડશે, કે અત્યારના જર્મન પ્રદેશના ઘણાખરા ભાગનું સંપાદન કેવી રીતે થવા પામ્યું હતું ? જર્મન તરવાર વડે અને તેને પંગલે ગયેલા જર્મન હળ વડે. જર્મરદસ્તીથી ખીજ દેશોને પચાવી પાડવાની પોતાની નીતિ છે એવું તડ ને ફડ કહી દેતાં, અગર એ નીતિ મુજબ હુંટવા ધારેલા પોતાના મુખ્ય શિકાર રશિયાનું નામ દેતાં એ જરા પણ સંકોચ અનુભવતો નથી. જર્મરદસ્તીથી પચાવી પાડવાના મુદ્દાની ટીકા કરનારાને એ એવો જવાબ દે છે કે બધીજ સરહદો અને બધા હક્ક-દાવાની સ્થાપના અસલ બળજબરીથીજ થઈ હતી. ખીજ મુદ્દાના ટીકાખોરોને એ રશિયાની બોલશેવીક ગેરવ્યવસ્થા તરફ આંગળી ચીંધીને કહે છે કે જર્મની માટે પ્રભુની બક્ષેલી આ તક છે. પરંતુ એની ધરમૂળની કાર્યનીતિની ચોખ્ખવટ સ્પષ્ટ રીતે એ પુસ્તકમાં કરેલી છે. પૂર્વ તરફના દેશોના પ્રચંડ વિસ્તારને ખાલસા કરીનેજ જર્મની બચી શકે તેમ છે. એ ખાલસાગીરી ફક્ત યુરોપીય વિગ્રહ વડેજ શક્ય છે. અને એ વિગ્રહ માટેની તૈયારી અર્થે તેણે પૂરઝડપથી અને તાબડતોબ હથીયાર સજવાનું શરૂ કરી દેવું જોઈએ. પોતાનાં હથીયાર અગર સશસ્ત્ર સેના ઉપર તહનામાંના કરારો વડે મુકવામાં આવેલી મર્યાદાઓનો, તેમજ વરસેઈના કરારવાળી પદ્ધતિમાં રહેલા પ્રત્યેક બંધનનો, વખત આવે બેરહેમ રીતે નાશ કરીને તેનાથી જર્મનીએ મુક્ત થવુંજ જોઈએ. પોતાના હાથમાં સત્તાની લગામ આવ્યા પછીથી હર હિટલરે જે પગલાં લીધાં હતાં અગર લેવાની રીતસર ગોઠવણ કરી હતી તે, અર્થાત્ નવેસરથી શસ્ત્રસજ્જવટ, રાઈનલેન્ડમાં ફરીથી લસ્કરી સરંજામની સજ્જવટ, ઓસ્ટ્રીયાને જર્મનીમાં સમાવી દેવાનો ઘાટ, ચેકોસ્લોવાકીયાની જીત, અને તે પછી પોલાન્ડ અને રૂમાનીયાને પચાવી પાડવાની યોજના એ બધાં પગલાં એક પછી એક ધોરણસર ચાલી આવતા ક્રમની યોજનાને અનુસરીનેજ લેવાતાં રહેલાં છે. છેવટની જે લડાઈ લડી લીધા વગર એનો છૂટકો ન હોતો તે વિષે એને એવી આશા હોવાનું સ્પષ્ટ જણાય છે, કે શસ્ત્રની ફેર સજ્જવટ, રાઈનલેન્ડ અને ઓસ્ટ્રીયા વાળી બાબતો

લજ્જા વિનાજ પાર પડી જશે. અને વાસ્તવમાં બન્યું પણ તેવુંજ. પરંતુ ચેકોસ્લોવાકિયાનો તખ્તપોષ પણ એમનો એમ નિકળી જાય એવું તો તે નજ માનતો હોય, કેમકે ખીજી ભેગી એ પણ એક બાબત એ ઘટનામાં સમાયેલી હતી તે એ કે ચેકોસ્લોવાકિયા અને ફ્રાન્સ વચ્ચે સંરક્ષણના કેલ કરાર હિલા હતા, અને તેનો અનાદર થશે એવો ખ્યાલ કોઈને આવે તેમ ન હતું. તેથી એ તખ્તપોષ પહોંચવા વખતે, એટલે કે ૧૯૩૮ ના ઓગસ્ટ અને સપ્ટેમ્બરમાં, એ આખરી વિગ્રહમાં ઝુકાવવા માટે તૈયાર હતો.

એક પ્રજા-પ્રગતિનું માત્ર પગથીયું

એમ છતાં તે વખતે લડાઈના સંજોગને કેવી રીતે ધકેલવામાં આવ્યા એની ચર્ચા આહિં કરવાની કશી જરૂર નથી. ફક્ત તે વિષે આપણે એટલુંજ કહીશું કે ચેકોસ્લોવાકિયા ઉપર અંકુશ રાખવાની અને મન ચાહે ત્યારે તેને ખાલસા કરવાની જે સત્તા છેવટે હર હિટલરને મ્યુનીકમાં મળી હતી, તે તેની છેવટની સત્તાપ્રાપ્તિ હતી એવું ‘મેઈન કામ્ફ’ નો કોઈ પણ અક્ષરમંદ વાચક કદી પણ માની શકે નહી. તે સમયે વખત વરતીને તેને અનુસરતી યુક્તિના હેતુસર એ ‘બસ હવે હદ આવી ગઈ’ ની ગમે તેટલી વાતો કરતો હોય, પરંતુ ખરેખર એવી શરતેજ એ સુડેટનલેંડમાં અગર તો પ્રાગ કે બ્રનોમાં પણ કદમ લંબાવવાની ઇચ્છા રાખતો હતો એ વાત માની શકાય તેવી ન હતી. કેમકે એણે પોતે પોતાના અંતીમ ઉદ્દેશના દોરેલા ચિત્ર સાથે એવા ખ્યાલનો કોઈ પણ રીતે મેળ મળતો ન હતો. એનો સર્વોપરી ઉદ્દેશ જર્મન વસવાટ માટે પૂર્વ તરફના પ્રદેશના મોટા વિસ્તાર કબ્જે કરવાનો હતો. બોહીમીયા અને મોરાવીયા જેવા પ્રમાણમાં સાવ નાના અને ગીચ વસ્તીવાળા ખંડોની પ્રાપ્તિ થવાથી એ હેતુની સિદ્ધિના કામમાં એને કશો પણ ફાયદાકારક ફરક પડી શકે તેમ લાગતું ન હતું. એ કામ માટે તો એ પ્રદેશોને હાથ કરવાની જરૂરત માત્ર અગત્યના મોરચાનાં સ્થળો તરીકેનીજ હતી, અને હોઈ શકે. છેવટની વિજયકૂચ માટેના સંગ્રામમાં એ સ્થળોની કિંમત ફક્ત આગળ વધવાનાં પગથીયાં પુરતીજ છે.

હર હિટલરનું મૂળભૂત મંતવ્ય

હર હિટલર ઝનુનથી જેને વળગી રહે છે એ માન્યતાને તેણે ‘મેઈન કામ્ફ’ લખાયા પછીથી મોળી કરી નાખી હોય તો કાણ જાણે; જો કે તેવું

બન્યાની એક પણ નિશાની દેખાતી નથી. દીબનસાઉમ (જીવન ક્ષેત્ર) એટલે કે પ્રજાના વસવાટ માટે જમીનનો જે વિસ્તાર ઉપલબ્ધ હોવો અનિવાર્ય છે અને જેનાથી જર્મની વંચિત છે તે કાંઈ પણ ભોગે મેળવવોજ જોઈએ, એ સિદ્ધાંત હર હિટલરની એ માન્યતામાં મુખ્ય ભાગ ભજવે છે. અનેક પ્રકારના પ્રસંગે એ સિદ્ધાંત નીકળી આવે છે. દાખલા તરીકે મહાયુદ્ધ પહેલાંની જર્મનીની પરદેશોને લગતી રાજનીતિઓ ઉપર એ જે લાંબી, આકળી અને ઘણી રીતે તીખી તમતમતી ટીકા કરે છે, તે આખીનો આધાર એ મુદ્દા ઉપરજ છે, તે કહે છે કે જર્મનીના મહાયુદ્ધ પહેલાંના મુત્સદ્દીઓનું સાચું કર્તવ્ય જર્મનો માટે જીવન ક્ષેત્ર પ્રાપ્ત કરવાનું હતું. રશિયા તરફની ઇંગ્લિંડની લાંબા સમયની દુશ્મનાવટનો લાભ લઈ જર્મનોએ તેમની સાથે રશિયા સામે લડાઈમાં જોડાઈ જઈને જીતના ધનામ તરીકે જરૂરી મુલક હાથ કરી લેવો, એટલું કામ તેમણે જરૂર કરવું જોઈતું હતું. એને બદલે દરીયાપારનાં સંસ્થાનો, નિકાસ, ને દરીયાઈ કાફલાના ગોટાળામાં એ પડ્યા, ને ઇંગ્લિંડની દુશ્મની વહોરી લીધી. અને એમનું ધ્યેય હોવું જોઈતું હતું તેની સિદ્ધિ આડેની દિવાલ રૂપે જર્મની અને પૂર્વ યુરોપ વચ્ચે પથરાઈ પડેલી ઓસ્ટ્રીયા-હંગેરીની સડેલી લોથને ટકાવી રાખવામાં એ ગુંથાઈ પડ્યા; અને રાપાલોના કાલકરારનાં સંબંધમાં બન્યું હતું તેવી રીતે, પ્રશીયા અને રશિયાની દોસ્તીના પુરાણ શિરસ્તામાં પાછા લપસી પડવાના મહાયુદ્ધ પછી બનેલા બનાવની પણ હર હિટલરે એવીજ રીતે ઝાટકણી કાઢી હતી.

પરંતુ એની આ માન્યતાને પૂછડે તેના પરદેશો પરત્વેનાજ નહી પરંતુ સ્વદેશને લગતી રાજનીતિ વિષેના વિચારો આકરી ગાંઠે બાંધેલા હતા. ઉડે ઉડે જોતાં, એ ગામડામાં ઉછરેલો ગ્રામ્યજન છે; શ્રમજીવીઓના કેન્દ્ર વીચેનામાં તેણે જે દીઠું ને અનુભવ્યું, તે બધા પ્રત્યેનો એનો ધિક્કાર આગ જોએ તીખો છે. મોટાં શહેરો અને કારખાનાં એને મનુષ્ય ભક્ષક લાગે છે, જ્યારે ખેતરો અને હુન્નરના ધંધા એને મનુષ્યસર્જક લાસે છે. સંગ્રામની સામગ્રી પુરી પાડવા માટે જરૂરી હોય તેવાં કારખાનાં ઉપરાંત, શહેર અને ગામડાં વચ્ચે પરસ્પરના આપ-લેના સહકારનો સંબંધ ઉપસ્થિત કરવા માટે આવશ્યક હોય તે કરતાં વધારે કારખાનાં એને નથી જોઈતાં. એ સહકાર એવો હોવો જોઈએ કે જેથી બેમાંથી પ્રત્યેક પોતાની બધી જરૂરતો બીજા પાસેથી મેળવી અને તેની બધી પેદાશોને વાપરી નાખી શકે. ભવિષ્યના બૃહત્ જર્મનીની એની કલ્પના તત્વે

ફરીને ગ્રામ્ય છે. અને જો પરબોંયને હજમ કરવાના પોતાના ખ્યેયમાંથી એ ચલિત થાય તો પરદેશો પરત્વેની રાજનીતિના સંબંધમાં અત્યાર સુધી એણે જે કે લખ્યું છે તેનો એકકે એક શબ્દ એને પાછો ગળવો પડે, એટલુંજ નહિ પણ દુનિયાની સર્વશ્રેષ્ઠ જાત માટે જે જાતનું જીવન એ ઉપયુક્ત માને છે તેના મૂળ સિદ્ધાંતો વિષેના પોતાના દેશ માટે એણે સેવેલા બધા આદર્શોનો પણ એણે ઇન્કાર કરવો પડે.

મુલક જમ કરવાની ફરજ

એ પ્રચારસૂત્રો ફરીફરીને દેખા દે છે. ‘ પ્રજાના પ્રતિનિધી તરીકે હસ્તી ધરાવતી કોઈ પણ રાજસત્તાની પરદેશો પરત્વેની કાર્યનીતિમાં, એ પ્રજાની જાતની આ ધરતી ઉપર હયાતી રહેવા પામે એવો પ્રબંધ હોવો જોઈએ. એટલે કે તંદુરસ્તી, નિર્વાહ અને કુદરતનું સંરક્ષણ થાય તેવી રીતે, વસતી અને તેના વિકાસનો દેશની જમીનના વિસ્તાર અને કસ સાથે સુયોગ્ય મેળ સ્થાપવાના કર્તવ્યનો તેમાં સમાવેશ થાય છે. ’ (૧૮૧ મી જર્મન આવૃત્તિ, પાનું ૭૨૮).

પરદેશો પરત્વેની રાજનીતિનું જે પ્રથમ કર્તવ્ય છે તે નેશનલ સોશીયલીસ્ટ પક્ષની પહેલી ફરજ પણ છે.

‘ આપણી જમીનને આપણા નિર્વાહનું સાધન તથા આપણી સત્તા ગ્રહણની કાર્યનીતિ રૂપી ચક્રની ધરી સમજીને નેશનલ સોશીયલીસ્ટ હિલચાલે આપણી વસતિની સંખ્યા તથા આપણી જમીનના વિસ્તાર વચ્ચે રહેલા પ્રમાણના અભાવને દુર કરવાની કોશીષ કરવી જોઈએ. અને તેટલાજ પ્રયત્નપૂર્વક આપણા ભૂતકાળના ઉજળા ઇતિહાસ તથા અત્યારની આપણી ભવિષ્યવિહોણી આ સત્વહીન સ્થિતિ વચ્ચેના વિરોધાભાસને ટાળવાની મહેનત પણ કરવી જોઈએ. આ બધું કરવા સાથે એ વાત આપણા ખ્યાલમાં સતત રહેવી જોઈએ કે ધરતી ઉપરની સર્વશ્રેષ્ઠ માનવજાતના સંરક્ષકો તરીકે આપણે માથે તે પ્રમાણેની ભારે જવાબદારી રહેલી છે. અને જેટલા પ્રમાણમાં એ હિલચાલ જર્મન લોકને જાતિભાન કરાવવાની કાળજી લેશે તેટલાજ પ્રમાણમાં તે પોતાની એ જવાબદારી અદા કરી શકશે ’ (એજ પુસ્તક પાનું ૭૩૨.)

આ કાર્યનીતિના અમલ રૂપે અન્ય પ્રદેશોને પચાવી પાડવામાં આવ્યા

હોય તો ‘ તેવું કાર્ય મનુષ્યોચિત હક્કના ભંગ સમાન છે, ’ એવી દલીલ કાઢને કરવા દેવી નહીં.

રાજ્યોની સીમા માણસ બાંધે છે. અને માણસ તેને ફેરવી પણ શકે છે. ’ (એજ પુસ્તક પાનું ૭૪૦.)

ઉલટું, જેમને પોતાનો ફેલાવો કરવાની જરૂર છે તેમને માટે તો ખીજની જમીનો જપ્ત કરવાની નૈતિક ફરજ પડે છે.

‘ જમીનનો વિસ્તાર વધાર્યા વિના જે એક મહાન પ્રજા પાયમાલ થાય એમ હોય, તો જમીન મેળવવાનો હક્ક બદલાઈને તે ફરજનું રૂપ પણ ધારણ કરે. ’ (એજ પુસ્તક પાનું ૭૪૧)

મુલક જપ્તીનું પ્રમાણ

એ પુસ્તકમાં પરાયા મુલકોની કેવા રાક્ષસી પ્રમાણમાં જપ્તી કરવાનો ધરાદો રાખવામાં આવેલો છે, તે વિષેનું ટુંકામાં કથન નીચે પ્રમાણે છે:

‘ આજે આપણે યુરોપખંડમાં ૮ કરોડની સંખ્યામાં જર્મનો છીએ. પરંતુ જ્યાં સુધી, આજથી માંડ એકસો વર્ષ પછી આ ભૂખંડ ઉપર ૨૫ કરોડ જર્મનો વસતા થઈ જાય, અને તે પણ બાકીની દુનિયા માટેના કારખાનાં કુલી મજૂરોની જેમ ખીચોખીચ નહીં, પરંતુ પોતાને હસ્તક પેદા થતી વસ્તુઓ વડે પરસ્પર એક ખીજના નિર્વાહની ખાતરીપૂર્વકની જોગવાઈ કરનાર ખેડુતો અને શ્રમજીવીઓ તરીકે જીવન જીવતાં થઈ જાય, ત્યાં સુધી પરદેશો પરત્વેની એ રાજનીતિની ઉપયુક્તતા સાખીત થવા નહીં પામે ’ (એજ પુસ્તક પાનું ૭૬૭.)

આ કથન મુજબ જર્મન મુત્સદીઓએ (૧) જર્મન વસ્તીમાં ત્રણગણો વધારો કરવાની, અને (૨) માથાદીઠ અત્યારે છે તેના કરતાં ઘણી વધારે, કદાચ બમણી સ્થળની છૂટનો પ્રબંધ થાય તે માટે પુરતી જમીન મેળવવાની રહેશે. જે સંખ્યાને ત્રણગણી કરવાની છે તે મહાયુદ્ધ પછીના જર્મનીની વસતિની નહીં પરંતુ મહાયુદ્ધ પછી યુરોપમાં વસતા જર્મનોની છે, એ યાદ રાખવાની જરૂર છે. તેમ કરવાથી જણાય છે, કે લઘાઈ પછીના રાષ્ટ્ર-જર્મન રાષ્ટ્ર-ના ક્ષેત્રફળ કરતાં હિટલરી સામ્રાજ્યનો વિસ્તાર ઓછામાં ઓછો પાંચથી છ ગણો વધારે મોટો હોવો જોઈશે. બલકે તેમાં તે સમયે જીવતા રહેવા પામેલા તાબેદાર સ્લાવ લોકોને રહેવા માટેની

જગાની સવડ કરવામાં આવે, તો તેનો વિસ્તાર એથી ઘણો વધારે મોટો હોવો જોઈએ. ગમે તેમ પણ, માત્ર યુકેઇનજ નહીં પરંતુ તેનાથી ઘણું આગળ સુધીનો મુલક કબ્જો કરવાનો ખ્યાલ એ યોજનામાં દેખાય છે. ‘કારખાનાના કુલી મજૂરો’ એ ઝમકદાર શબ્દો નોંધવા યોગ્ય છે. ઓગણીસમી સદીના ઇંગ્લેંડમાં વપરાતા ‘જગતનું કારખાનું’ જેવા શબ્દોમાં નિકાશ માટેનો માલ પેદા કરનારાં કારખાનાં જમાવવા ઉપર એકાગ્રતા સાધવાની જે વૃત્તિ જોવામાં આવે છે, તે પ્રકારની કાઠપિણુ કાર્યનીતિ પરત્વેનો સાચા ગામડીયાનો ખરેખરો તીરસ્કાર એ શબ્દોમાં વ્યક્ત થાય છે. બીજું નોંધવા જેવું એ પણ છે, કે મુલક પચાવવાની આ આકાંક્ષાઓને પાર પાડવાના કામમાં રાજકારણી અને ફોજ અંતરાય ગમે તે હોય, પરંતુ ભૌગોલિક નજરે જોતાં તેમાં કશું અશક્ય જેવું નથી. યુરોપ અને તે સાથે લાગેલા એશીયાના ખેતીને લાયક વિશાળ વિસ્તારો પડેલા છે; તેની પ્રચંડતાનું મહત્વ રેલ્વેઓના જમાના પહેલાં પ્રમાણમાં નજીવું હતું. આજે પણ પશ્ચિમ યુરોપના રહેવાસીઓમાંના ઘણાખરા તેના સંબંધમાં ઘણું અજ્ઞાન સેવે છે. પણ હર હિટલર એવા અજ્ઞાનથી મુક્ત છે એ ચોક્કસ છે.

ફ્રાન્સ અને ગ્રેટબ્રિટનની સમસ્યા

ઉપર બતાવ્યાં તે વાક્યો ‘મેઈન કામ્ફ’ના મુખ્ય સુર રૂપે છે. બ્રિટીશ વર્તમાનપત્રોમાં ફ્રાન્સ કાયમનો દુશ્મન હોવા બાબત તથા એવાં બીજાં વારંવાર વપરાઈ ચૂકેલાં થોડાં ટાંચણો ફરી ફરીને છપાંતાં જોવામાં આવે છે. તેના કરતાં હર હિટલરના ખ્યેયનું હાર્દ એ વાક્યો વધારે સ્પષ્ટતાથી વ્યક્ત કરે છે. ખરું જોતાં ફ્રાન્સ વિષે તો એ કહે છે કે પોતાની પછીતને જોખમથી મુક્ત કરવા માટે જ એને ફ્રાન્સ સાથે લડવું પડશે કેમકે એને ખાતરી છે, કે પોતે પૂર્વ દિશામાં આવેલા પોતાના શિકારને ઝડપે ત્યારે ફ્રાન્સ દખલગીરી કર્યા વગર ઉભું ઉભું જોયા નહીં કરે એ ચોક્કસ છે. ત્યારે સવાલ એ ઉપસ્થિત થાય છે કે ફ્રાન્સે એમ ઉભા રહીને નિરપેક્ષ રીતે જોયા કરવું ઉચિત છે? જેને ‘પૂર્વ તરફ આવેલા દેશો પ્રત્યે યથેચ્છ વર્તનની છુટ’ કહેવામાં આવે છે, તે પ્રકારની અખત્યારી એણે હર હિટલરને આપવી વાજબી છે? અથવા તો તેથી વધારે આખાખોલી ભાષામાં કહીએ તો ‘એને પેટ ભરીને ખાવા દઈને એની ભૂખ મટાડવા દેવી?’ અને બીજું, ગ્રેટ બ્રિટને પણ તેમ કરવું જોઈએ ખરું?

આ પ્રશ્નો હાથ ધરીને તેના ઉત્તર આપવાના છે. એ ઉત્તરો ઉપર ‘ મેઘન કાન્ક ’ શું અજવાળું નાખે છે ?

પહેલી નજરે એવી દલીલ કરવાનું મન થઈ જાય છે કે નિદાન ઐટ ખીટન માટે તો એ પુસ્તકનું લખાણ ઉત્તેજન આપે એવું છે. ૧૯૧૪ ની સાલ પહેલાંની જર્મન મુત્સદીગીરીએ જુદી જુદી રીતે પરંતુ એક સાથે બધી જ રાજસત્તાઓ સાથે અણખનાવ કરીને જર્મની સામે દુશ્મનોનાં દંતર ઉભાં કરી મુક્યાં તે માટે હર હિટલર એ મુત્સદીગીરીની નિંદા કરે છે. એ કહે છે કે બીજી વાર જર્મનીએ થોડા મિત્રો સાચવી રાખવાની કાળજી રાખવી જોઈએ. અને એ મિત્રો કાણ હશે, એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં એ કહે છે ઇટલી અને ઐટખીટન. બીજી બાબતોની જેમ આમાં પણ એ પુસ્તકમાં જે કાર્યનીતિ દર્શાવેલી છે તે હર હિટલરે રાજસત્તા હાથમાં આવ્યા પછી અનુસરેલી કાર્ય-નીતિની બરાબર આગાહી કરે છે. એણે ઇટાલીને રીઝવીને વશ કર્યું છે. એણે ઐટખીટનને રીઝવવાની પ્રવૃત્તિ પણ કરેલી છે; મ્યુનીકવાળા કાલકરાર સૂધી (અને તે સહિત પણ) એ તેની પાસેથી એકધારી તટસ્થવૃત્તિના પ્રદર્શનની પરંપરા બરાબર મેળવતો રહ્યો હતો. એને ‘ પેટ ભરી ભરીને ખાવા દેવાની ’ નીતિની હિમાયત કરનારા વગવાળા વકીલોની, ખાસ કરીને લંડન શહેરમાં, સારી સંખ્યા હતી. ચેકોસ્લોવાકીયાને વહેતું મુકવાના ખીટીશ સરકારે ૧૯૩૮ માં કરેલા નિર્ણયના મૂળમાં એ મનોવૃત્તિની અસર ઘણે અંશે નહોતી પડી, એમ માનવું બરેબર મુશ્કેલ છે.

‘ મેઘન કાન્ક ’ મિતપણાને નકારે છે

પણ જેને એ પુસ્તક બરાબર રીતે વાચ્યું હશે તેને લાગશે કે એવો ખ્યાલ કરવો અશક્ય છે. પહેલેથી તે છેલ્લે સુધી બેરહેમ રીતે સત્તાનો કસ કાઢવા માટેની એમાં સળંગ દલીલ છે. ‘ સત્તા સત્ય છે ’ એ સૂત્રમાંથી એ ગ્રંથ રજૂ પણ ચલિત નથી થતો. નીચે પડેલા માણસને લાત મારવી ન ધટે, એવાં સૂત્રો હર હિટલર માટે હયાતીમાં નથી. એ તો સામો એવો સવાલ પુછે કે તો પછી તમે એને નીચે પાડ્યો શા માટે ? દરેક અનુકૂળ પ્રસંગનો બને તેટલો કસ કાઢવાનો એ હંમેશનો આગ્રહી છે. હવે જે જર્મન સામ્રાજ્યની સિદ્ધિની એ હિમાયત કરે છે તેની રચના એવી છે, કે તેનાથી દુનિયામાંથી સમતુલનની સ્થિતિનો સદંતર નાશજ થઈ જાય. તેનાથી જર્મનીનું લડાયક

સેનાનું બળ બેહદ વધી જાય. જૂની દુનીયાની, અને અંતે નવી દુનીયાની પણ, કોઈપણ રાજસત્તા તેની સામે ટકી શકે નહીં. એવી સત્તાની જેહાંગીરીનો ઉપયોગ મિતપણાની ભાવનાથી યશો એવું આપણે માની શકીએ ખરા? એ પ્રશ્નનો ખુદ ‘મેઇન કામ્ફ’ નાં પાનાં અગાઉથી જ આપે છે તેનાથી વધારે સચોટ નકારાત્મક ઉત્તર ખીજે એકઠે ન હોઈ શકે.

ખ્રીટીશ દષ્ટિકોણથી આ સમસ્યાને તપાસીને, કેટલાંક માણસો ખ્રિટીશ દરીયાઇ કાફલાને યાદ કરીને મન વાળે છે. એમની દલીલ છે કે જમીન ઉપર હર હિટલર ભલે ગમે તેટલો બળવાન થઈ જાય તો પણ ગ્રેટ બ્રીટન અને યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સનું સમુદ્ર ઉપરનું સામ્રાજ્ય ચાલુ રહેશે. એવા લોકો ભૂલી જાય છે, કે આ જમાનાના કાફલા પોલાદના બને છે, ઝપાટાબંધ બનાવી શકાય છે, અને બાંધ્યા હોય તેને આંટી પણ દઇ શકાય છે. હિટલરી બૃહત્ જર્મની યુરોપ ખંડમાં અભેદ જમીનજથ્થો જમાવીને પજું હશે; તેની પાસે પડેલાં મનુષ્ય સંખ્યાની, પોલાદની, કાચલાની તથા તેલની ઉપલબ્ધ શક્તિઓના સંચય સાથે ગ્રેટ બ્રિટનના ટાપુઓની સરખામણી રાક્ષસ સાથે વેંતીયાની સરખામણી જેવી લાગે. અને તેવી સમર્થ રાજસત્તા એ ટાપુને સમુદ્રો ઉપર-કે ખીજા કોઇ ચીજ ઉપર પણ-લાંબા વખત સુધી સામ્રાજ્ય ભોગવવા દે, એ બનાવાબોગ નથી. એ ઘટના નોંધવા જેવી છે કે હર હિટલરે સત્તાની લગામ પોતાના હાથમાં આવ્યા પછીથી પોતાના પુસ્તકમાં રજુ કરેલી કાર્યપદ્ધતિઓથી માત્ર બેજ મહત્વની બાબતોમાં વર્તનફેર કર્યો છે; અને તે બંને ફેરફારની વલણ નરમ નહીં પરંતુ વધારે કડક થવા તરફ છે. તેમાંની એક બાબત તે હાલ ખ્રિટીશ હુકમત નીચે ચાલતા અને અગાઉ જર્મન તાબામાં હતાં તે સંસ્થાનોને લગતી છે. *

‘ મેઇન કામ્ફ ’ માં એ પોતાના દેશબાંધવોને સલાહ આપે છે કે એ સંસ્થાનો ગ્રેટબ્રિટન સાથે ટંટો કરવા જેટલાં મહત્વનાં નથી તેથી એને જ્યાં દેવાં ઠીક છે. પરંતુ સત્તા દૃઢ થયા પછી તેણે એ સંસ્થાનો પાછાં મેળવવા માટેની હીલચાલને ઉત્તેજન આપ્યું છે. ગ્રેટબ્રિટને તેના તરફ દર્શાવેલી જતું કરવાની અને સમજદારીની સદ્વૃત્તિમાંથી એવાજ પરિણામની આશા રખાવી બોધતી હતી.

* અને ખીજા દેશની આંતરિક બાબત, નાઝી રાજસત્તાના ખ્રીસ્તી ધર્માધિકારીઓ સાથેના સંબંધને લગતી છે.

‘ મેઇન કામ્ફ ’નો સળંગ સિદ્ધાન્ત એવો છે, કે કોઈ જેમ વધારે નમતું આપે તેમ તેને વધારે નીચોવવો. સત્તા જમાવવાના એના નુસખાઓમાંનો એક આ રહ્યો:

‘ બાહોશ વિજેતા, તેનાથી બની શકે તો, હંમેશાં જીતાયલા લોક ઉપર પોતાનું ધાર્યું કટકે કટકે કરાવે છે; કેમકે આપમરજીથી તાબે થનાર પ્રજા પોતાનાજ ચારિત્રબળ ના સત્વનો નાશ કરે છે. અને એવા લોક માટે તમે એવી ચોક્કસ ગણતરી કરી શકો, કે એ દમનદોરના બનાવો-માંના એકકેયને વિગતવાર તપાસતાં તેમાંથી એમને ફરીથી હથીયાર ઉઠાવવા માટે પુરતું કારણ કદી પણ નહીં જડે. એવી જખરદસ્તીઓની વગર વિરોધે બરદાસ્ત જેટલી વધારે થાય, તેટલા પ્રમાણમાં તેને દમન-નીતિ સામે આખરી લડત લઠી લેવી વધારે ગેરવાજખી લાગતી રહે. કેમકે એ બધી જખરદસ્તીઓનો પ્રવાહ ખરું જોતાં સતત ચાલતો હોવા છતાં તેમને તેમાંનો પ્રત્યેક જીલમ નવીન અને નોખો હોય એવું લાગ્યા કરશે. ’ (૧૮૧ મી જર્મન આવૃત્તિ પાનું ૭૬૯).

એ લખાણ જેમાં છે તે ફકરામાં એ ૧૯૧૮ ની સાલ પછીના વર્ષોના જર્મની ઉપરના ફ્રાન્સ તરફથી થએલાં દબાણોની ચર્ચા કરે છે. પરંતુ ઉપર આપણે જોયું તેમ, પોતાના પ્રતિસ્પર્ધિઓની વર્તણૂકમાંથી યુક્તિઓ લઢાવવા માટેના બોધપાઠ લઈને તેમાં તેમના કરતાં ચઢીયાતું કામ કરવાનું ધ્યેય રાખવું એ એની કાયમની આદત છે. અને એવી આદતનો એણે પોતે એકરાર કરેલો છે.

જગતવ્યાપી શાંતિનો એનો ખ્યાલ

અને દુનિયાની સુલેહશાંતિ વિષેનો એનાં મનનો દર્શાવતો એક ફકરો નીચે પ્રમાણે છે:

‘ હકીકતમાં એવું છે, કે કોઈ પણ ભોગે સુલેહશાંતિ જાળવવાના અને માનવધ્યાની હિમાયત કરવાના ખ્યાલ તદ્દન બ્યાજખી છે; પણ તે એવી શરતે, કે સૌથી પહેલું માનવસમાજની ઉત્તમોત્તમ જાતે દુનિયાને એટલી હદ સુધી જીતીને તાબે કરી દીધેલી હોય, કે જેથી સંસારનું ચક્રવર્તી શાસન તેના હાથમાં રહે. આ રીતે એ ખ્યાલ વ્યવહારમાં ઉતરવો જેટલા પ્રમાણમાં મુશ્કેલ અને છેવટે અશક્ય થવા પામે, તેટલા પ્રમાણમાં તેનાં અનુચિત પરિણામ આવવાનો સંભવ નાશ પામે. તેથી પહેલાં

આપણે સંગ્રામ લડીએ, અને પછી—અને તે પણ કદાચિત—કરીશું શાંતિવાદની વાત. ’ (એજ પુસ્તક પાનું ૩૧૫-૧૬).

ખીજા શબ્દોમાં કહીએ તો સુલેહશાંતિ સમજૂતિના નહીં પરંતુ ફક્ત હથીયારની જીતના ધોરણ ઉપરજ ટકી શકે તેમ છે. જર્મન લોક આગળ ધરવામાં આવતો આદર્શ જગત ઉપર એકાંતરિત ચક્રવર્તીપણાનો છે.

‘કોઈને પણ જો જીવવું હોય, તો તેણે એ પ્રમાણે લડી લેવું પડશે. અને નિરંતર કલહના આ સંસારમાં જો કોઈ લડી લેવા તૈયાર ન હોય, તે જીવવાને લાયક નથી. ’ (એજ પુસ્તક પાનું ૩૧૭).

અને ખીજું એક અર્થસૂચક કથન પણ તપાસીએ. ‘ધરી’ વિષે અંદાજ કાઢવામાં એને ભુલવા જેવું નથી.

‘જેમાં આગળ જતાં યુદ્ધની સંભાવના રહેલી ન હોય તેવી મૈત્રીનો સંબંધ નિરર્થક ને નમાલો છે. ’ (એજ પુસ્તક પાનું ૭૪૯).

દુર્ગણુદર્શી અને આદર્શવાદી

‘મેઈન કામ્ફ’ ના લેખકના વ્યક્તિવિશેષત્વને લીધે યુરોપ ખંડ સામે જે સમસ્યા ઊભી રહી છે તે દુર્ગણુદર્શી (cynic) અને આદર્શદર્શી (idealist) મનોવૃત્તિના વિચિત્ર સંગમની છે. નૈતિક સંક્રાંચની ગેરહાજરી તેનામાં દેખાઈ આવે છે, એટલુંજ નહિ પરંતુ તેનું એ જાહેર પ્રદર્શન કરે છે. તે એનામાં પરાકાષ્ટા પામે છે—વચન કે કાર્ય પરત્વેની તેની કસોટી એકજ છે. એનો હેતુ તેનાથી સરે છે કે નહિ ! જેમાં ફતેહમંદી આવે તે કદી ખોટું હોઈ શકેજ નહીં તેમ છતાં એના પુસ્તકના જંગલી ઝનુન અને કુટકપટની પાછળ રહેલું પ્રખર આદર્શ પરાયણતા અને એકપક્ષી દલીલોનું મિશ્રણ સેન્ટ પૉલનું સ્મરણ કરાવે છે. (જો કે હિટલરને એવી સરખામણીથી ધિક્કાર જ છુટે.) નૈતિક શિથિલતા અને બેઠાખાઉ સ્વાર્થના આ જમાનામાં એ જર્મન ભૂમિકા આડે, મહેનત, કર્તવ્ય, આત્મભોગ, ક્રામના હિત કાળે અંગત સ્વાર્થનો ત્યાગ એવી આદર્શરંગી ભાવનાઓના હિમાયતી તરીકે શરમ છોડીને એ ખડો હતો. અને એ ભાવનાના જોરે એણે સત્તા સંપાદન કરી હતી. જડ જગત ઉપર ચૈતન્યનું આધિપત્ય છે, અને મન હોય તો માળવે જવાય, એવા મંતવ્યોના બળે કરીને અન્ય કોઈ માનવી ભાગ્યેજ તેના જેટલો ફાવી ગયો હશે.

હિંમતખાજ મર્દ

આ કથનના ઉદાહરણ તરીકે એક છેલ્લું અવતરણ લઈએ. એનો જેમાંથી ઉતારો કરવામાં આવ્યો છે તે ફકરામાં, શસ્ત્રવિહોણું થઈ ગયેલું જર્મની ફરીથી હથીયાર સજવાની બાબતમાં લાચાર હોવાના કારણસર તેની લડાયક કાર્યનીતિની ટીકાખોરી કરનારાઓને હર હિટલર ઉધડા લે છે. આ સંબંધમાં યાદ રાખવાનું છે કે તે સમયે તહનામાના કરાર વડે જર્મનીને મોટી તોપો, લડાયક વિમાનો અગર ટેન્કો રાખવા કે બનાવવાની મનાઈ હતી. અને તે ઉપરાંત તે લડાઈ કરી શકે તેવી સેનાની સંખ્યા પણ બહુજ નાની કરી નાંખવામાં આવી હતી. તેથી ફ્રેન્ચ નજરે જોતાં એ દેશ અસમર્થ અને નિર્માલ્ય હતો અને તેને એવી દશામાં રાખવો એ તેના પડોશીઓના હક્કમાં અને સ્વાર્થમાં હતું; તેમજ તેમ કરવા માટેનાં તેમની પાસે સાધનો પણ હતાં. એનો હર હિટલર પાસે શો ઉત્તર છે ?

‘ જર્મનીની સત્તા પાછી મેળવવા માટે તમારે જે પ્રશ્ન પુછવો જોઈએ તે ‘ આપણે કેવી રીતે હથીયારો બનાવીશું ? ’ એ નહિ, પરંતુ ‘ લોકોને હથીયાર સજવાની શક્તિ આપનારો જુસ્સો આપણે કેવી રીતે પેદા કરી શકીશું ? ’ એ છે. એ જુસ્સાનું સામ્રાજ્ય જો લોકો ઉપર જામી ગયું, તો એમના નિશ્ચયબળને હજાર માર્ગ સુજશે, અને તેમાંનો ગમે તે શસ્ત્રસજ્જતા તરફ એમને લઈ જશે. કાયરને ભલે દસ પીસ્તોલ આપો પણ હુમલો થતાં તે એક પણ બાર નહીં કરી શકે. જુસ્સાવાળો માણસ માત્ર એક સોટીથી કરી શકે તેટલું પણ એ પીસ્તોલ વડે નહિ કરી શકે. ’ (એજ પુસ્તક પાના ૩૬૫-૬૬).

આ ખાલી વાગ્ધટા નહોતી. એ સાચી વાત હતી. સમય જતાં એની સાચાઈ દેખાઈ આવી છે. ૧૯૩૩ માં હર હિટલર સત્તારૂઠ થતાંજ બીજી રાજસત્તાઓની બિલકુલ પરવા નહીં કરતાં એણે ઝડપથી હથીયારની ફેર સજ્જવટ શરૂ કરી. એની આસપાસ પેલા દસ-પીસ્તોલિયા, એટલે કે એ હજી સામે થવાની શક્તિ વગરનો હતો ત્યાં સુધી આંગળીને ધશારે એની પ્રવૃત્તિને અટકાવી શકે એવા શસ્ત્ર સરંજામ વાળા બહાદરો, નકામા જોતાજ રહ્યા. એમાંના એકનામાં પણ જર્મનીને રોકવાના કામે લાગવાની હામ નહોતી. માત્ર સોટી ધારણ કરનારા અને જુસ્સાવાળા એક શખસે જર્મનીને ફરીથી શસ્ત્રસજ્જ કર્યું.

દુ નિ યા ના બ ના વો

સંબંધી

ઑક્સફર્ડની પુસ્તિકાઓ

હાલના પલટાતા આંતરરાષ્ટ્રીય વાતાવરણને લીધે, અને જુદા જુદા રૂપન પ્રચારને લીધે, આમ જનતાને માટે સત્ય હકીકત પારખવાનું બને, એ વિચારથી ઑક્સફર્ડ યુનિવર્સિટી પ્રેસે ઉપર જણાવેલી નાની નાની પુસ્તિકાઓની માળા અંગ્રેજીમાં તૈયાર કરી છે. એમાંની પુસ્તિકાઓ જાણીતા નિષ્ણાતોએ લખી અને તેઓએ ઐતિહાસિક, આર્થિક, વૈજ્ઞાનિક અને કાયદાકાનૂની દૃષ્ટિ જુદી જુદી બાબતોને ચર્ચી છે. આસરે ૩૨ પાનાની દરેક પુસ્તિકાની કિંમત માત્ર ૩ આના છે. સુચીપત્ર મંગાવનારને મફત મોકલવામાં આવે છે.

આ પુસ્તિકાઓને વાચક વર્ગ તરફથી અસાધારણ પ્રમાણમાં આવકાર મળ્યો છે. અત્યાર સુધીમાં વીસ લાખથી વધારે પ્રત (અંગ્રેજી) વેચાઈ ચૂકી છે. તેમાં લખેલી હકીકતો પ્રમાણસિદ્ધ હોવા છતાં સહેલાઈથી સમજી શકાય એવી, અને કિંમત દરેકને પોશાય એમ છે: એનો પુરાવો એણે મેળવેલી લોકપ્રિયતામાં છે. એ પુસ્તિકાઓ ખીજી હિંદુસ્તાની ભાષાઓમાં તૈયાર કરવામાં આવી છે, અને લગભગ પંદર હજાર ગુજરાતી પ્રત વેચાઈ ચૂકી છે.

નીચેની ચાર પુસ્તિકાઓ ગુજરાતી ભાષામાં તૈયાર કરવામાં આવી છે.

‘મેઈન કાન્ફ’ માં હિટલરનું આત્મદર્શન

લેખક આર. સી. કે. એન્સોર

હિટલર કાણુ છે. લેખક આર. સી. કે. એન્સોર

લડાઈની નકશાપોથી. ૧૫ નકશા, ૧૫ પાના નકશાની સમજૂતી

હિંદુસ્તાન. લેખક એલ. એફ. રાજકુન્નીલીયમસુ.

દરેકની કિંમત ૩ આના

તમારા યુકસેલર પાસે ઓર્ડર આજે જ નોંધાવો

